

TEME, KI SE VRAČAJO NA PODROČJE KARIERNEGA SVETOVANJA NADARJENIH UČENCEV

Abstract: Da bi bilo mogoče napredovati na katerem koli raziskovalnem polju je pomembno, da ocenimo obstoječe stanje in se ozremo v smer novih razvojnih teženj. V tem smislu so skozi strokovno literaturo in novejšo raziskavo ponovno obravnavane nekatere nove teme v kariernem svetovanju nadarjenih in talentiranih učencev. Izbira kariere je vseživljenjski proces, ki zahteva natančne razpoznave sposobnosti, potencialov in dosežkov. Mnoge karierne izbire, ki so opravljene v vseživljenjskem procesu zahtevajo veliko premisleka. Vseživljenjski pristop pri kariernem razvoju je potreben v obliki kariernega načrta »kot osnova za dolgo serijo ponavljajočih odločitev opravljenih v celem življenju«. Zato morajo biti karierni načrti nadarjenih učencev stalno revidirani in prilagojeni nepretrganemu spreminjanju sveta.

Uvod

Če želimo neko raziskovalo področje razvijati dalje, moramo najprej oceniti sedanje stanje, zapisati probleme, ki ostajajo isti in se nato ozreti za novimi pojavljajočimi se trendi. V tem pregledu strokovne literature, katera je v večini znanstveno raziskovalno zasnovana, se usmerjamo na nove poti raziskovanja kariernega svetovanja nadarjenim in talentiranim učencem.

Izbiranje kariere je vseživljenjski proces, ki zahteva natančno zaznavanje in razumevanje sposobnosti, sposobnostnih potencialov in dosežkov. (Kelly, 1996). Mnoge poklicne karierne izbire morajo biti udejanjene neprekinjeno tekom vsega življenja in zahtevajo mnogo razmisleka in premišljevanja v procesu odločanja. Še posebej to velja za nadarjene in talentirane subjekte. Vse bolj je potreben vseživljenjski pristop k kariernemu razvoju. In tudi karierno načrtovanje »temelji na dolgi vrsti ponavljajočih odločitev uresničevanih skozi vse življenje«. (Watts, 1996, str. 46). Karierno načrtovanje mora biti stalno revidirano, da se lahko prilagodi neprekinjenim spremembam osebnosti in spremembam v svetu dela.

Obstajajo različne stopnje ozaveščenja kariere in kariernega zorenja (Kelly, Colangelo, 1990; Super, 1980), toda centralni in skupni problem vseh teh stopenj je problem odločanja, razvoja identitete in raziskovanje. Moderno karierno svetovanje bi moralo oblikovati nadarjene učence v samozavesti, v sposobnosti odločanja, ki jim bo pomagalo graditi srečno življenje (Mitchell, Levin, Krumboltz, 1999) in jim

---

¹ ivan.ferbezer@siol.net

pomagati razvijati nujna stališča, spretnosti in šolska iskanja za karierno raziskovanje in načrtovanje.

Raziskave in novejša strokovna literatura ugotavlja trening in pozornost šol na neakademskih področjih, kakor so karierne potrebe kot minimalne. (Frederickson, 1986; Kelly, 1996; Mitchell, Levin; Krumboltz, 1999; Moon, Kelly Feldhusen, 1997; Perrone, 1997; Watts, 1996). S tem, da se naše šole ne ukvarjajo z kariernimi potrebami nadarjenih in talentiranih učencev, družba izgublja dragocene potencialne prispevke in mnogi talenti so še nadalje anksiozni, zmedeni in frustrirani v njihovih kariernih odločitvah. Posebej še nadarjeni in talentirani adolescenti zahtevajo več kakor pozornost samo njihovemu učnemu razvoju. Med tem ko so nadarjeni adolescenti v stopnji načrtovanja in oblikovanja karierne odločitve, so prav tako v procesu oblikovanja svoje identitete. Solidna samopodoba je podporni zid za razčiščevanje kariernih načrtov in aspiracij. (Ferbežer, Težak, Kores, 2008). Kakor koli že, zdrava samopodoba je vsekakor pozitivno povezana s poklicno kariero. (Cickering, Reiser, 1993).

Nadarjeni in talentirani učenci se lahko srečujejo z več svojstvenimi izzivi v kariernem razvoju, kakor njihovi vrstniki. (Ferbežer, 1984, Ferbežer, I. 1999). Gre za morebitne dodatne psihološke probleme, ki vplivajo na občutke identitete, vključno z multipotencialnostjo (Kelly, Hall, 1994; Perrone, 1997), zgodnjim kognitivnim zorenjem (Frederickson, 1986; Kelly, Colangelo, 1990), nezdrav perfekcionizem in stres proti visokim pričakovanjem pomembnih drugih. (Clark, 1992; Perrone, 1997; Schiller, 2000; Silverman, 1003). Nadarjena in talentirana dekleta se še bolj srečujejo s psihološkimi izzivi pri razvoju svoje poklicne kariere. (Arnold, Noble, Subotnik, 1996; Hollinger, Fleming, 1992; Kerr, 1994; Reis, 1998; Rimm, 1999).

Multipotencialnost

Multipotencialnost se pogosto v praksi omenja kot problem pri nadarjenih in talentiranih učencih v načrtovanju poklicne kariere (Clark, 1992; Kelly, Hall, 1994; Perrone, 1997; Silverman, 1993). Vendar obstaja malo znanstveno empiričnih raziskovalnih podatkov, ki bi izkazovali, da je temu v resnici tako. V neki raziskavi iz leta 1997 sta avtorja Benbow in Lubinski na 1000 nadarjenih in talentiranih adolescentih ugotovila, da je samo pet procentov resnično razvilo svojo multipotencialnost, ko je bila uporabljena kot kriterijska osnova nadpovprečno ocenjene sposobnosti in preference. Med tem ko so bile njihove intelektualne sposobnosti visoke na mnogih učno predmetnih področjih, so bili ti multipotencialni učenci dejansko različni v svojih krepostih in relativnih slabostih, v predispozicijah in všečnosti za določena predmetna področja.

Po avtorju Bergerju (Berger, 1989) problem s katerim se srečujejo nadarjeni učenci v načrtovanju njihove kariere ni toliko v multipotencialnosti, kakor v pomanjkljivi spretnosti oblikovanja poklicnih odločitev. Namesto, da bi se usmerjali na njihove mnoge obstoječe sposobnosti, so nadarjeni učenci spodbujani v raziskovanje drugih vidikov njihovega življenja, kakor so vrednote, življenjski cilji, in aktivnosti prostega časa. (Stewart, 1999). S tem, da bi talente usmerjali na njihove obstoječe sposobnosti se bi učili razširjati svoje izkušnje in razvijati nove talente.

Avtorji Rysiew, Shore, in Carson trdijo, da oblikovanje kariernih odločitev ni problem za učence z mnogoterimi sposobnostmi tako dolgo, dokler oblikovanje ni spremljano z mnogoterimi interesi, motivacijami in možnostmi. (Rysiew, Shore, Carson, 1994). Od nadarjenih učencev se pogosto pričakuje, da si bodo izbrali področja specializacije, preden so se resnično preskusili v ustanovah po srednji šoli, ki ponujajo tovrstne možnosti.

Nadarjena in talentirana dekleta

Med tem ko so mnogi problemi kariernega svetovanja enaki za oba spola, lahko predstavlja proces kariernega odločanja za dekleta večji izziv kakor za nadarjene dečke. Nadarjena dekleta so v zgodnejši puberteti, v globljem emocionalnem dozorevanju, v različnih vrstah samopodobe, v mnogoterih družbenih idealih, katerim so izpostavljena, v manjšinskih položajih v nekaterih moško prevladujočih poklicnih okoliščinah. (Arnold, Noble, Subotnik, 1996; Kerr, 1994; Randall, 1997, Reis, 1998). Na nesrečo nadarjenih deklet, mnoge od naštetih ovir do karierne odličnosti ostajajo iste že od leta 1970. (Reis, 1998).

Nekatera nadarjena dekleta so še nadalje proti izbiri najbolj izzivalnih učno programskih možnosti (Gottfredson, 1981; Reis, 1998) in skozi izobraževalni sistem nižajo svoje poklicne aspiracije, četudi so učne priprave in aspiracije bistvene za uspeh na univerzah. (Glasieux, Swail, 2000).

Nadarjena dekleta, v primerjavi s poprečnimi dekleti, težijo za bolj dominantnimi kariernimi orientacijami, za manj tradicionalnimi spolnimi vlogami in imajo večjo potrebo po uspešnih učnih dosežkih in uspehih na poklicnih področjih. (Wolleat, 1979). Problematika integracije uspešne kariere in družine bolj zadeva nadarjena dekleta z višjimi aspiracijami kakor nadarjene dečke. (Reis, 1998). Avtorja Novack sta ugotovila, da 80 procentov nadarjenih deklet in žensk načrtuje nadaljnji študij na univerzi in se bolj posvečajo karieram kakor razmišljanju o porokah. (Novack, Novack; 1996). Glede tega je najti precejšnjo zmedo. Med tem ko eni ocenjujejo, da bo 97 procentov nadarjenih deklet govorilo, da tudi načrtujejo poroko, pa po drugih podatkih jih 92 procentov izjavlja da so pripravljene uresničiti kariero in jo žrtvovati za »soproge«. Zato mora biti karierno svetovanje za nadarjena dekleta realistično usmerjeno na oboje, na težave in prednosti v uspešnem kombiniranju poklicne kariere in družine. Kar zadeva mentorstva, nadarjena dekleta preferirajo in uspešneje funkcionirajo skozi žensko mentorstvo. (Beck, 1989; Gladieux, Swail, 2000; Reis, 1998). V študiji avtorice Beck o učinkih mentorskega programa za nadarjena visokošolska dekleta je ugotovljeno, da je bil poklicni karierni razvoj področje, ki je najbolj vplivan s programom mentorstva in da nadarjena dekleta globlje čutijo kakor nadarjeni fantje, da jim je program mentorstva pomagal iskati kombiniranje kariere in družine. Avtor Kerr je prepričan, da vso delo visokošolskega mentorstva ne more biti opravljeno v zgolj letu in pol na kolidžu. (Kerr, 2000). Res pa je srečati primere, ko se nadarjena dekleta uklonijo kulturi romantičnosti (ljubezenske pustolovščine) in bolj iščejo zveze z »velikim dečkom«, kakor slediti učni odličnosti in visokim dosežkom. (Erwin, Stewart, 1997; Kerr, 1994; Reis, 1995).

Nezdrav perfekcionizem in visoka pričakovanja drugih

Pretirano visoka pričakovanja do sebe in nezdrav ali nevrotičen perfekcionizem (Schuler, 2000; Krstić, 2013) lahko vodi do različnih problemov pri izbiri poklicno karierne poti. (Clark, 1992; Kelly, Hall, 1994; Novack, Novack, 1996; Silverman, 1993). Nadarjen učenec z nezdravim perfekcionizmom se zaradi želje biti popoln znajde v negibnem položaju. Večji pritiski oblikovanja popolne poklicno karierne izbire s strani pomembnih drugih, staršev in učiteljev lahko povzročijo anksioznost, strah pred neuspehom, kar lahko vodi do neodločnosti, odlaganja odločitev o oblikovanju kariere in pogostega spreminjanja izbire programov na kolidžu. (Stewart, 1999; Frederickson, 1996).

Druga možnost za doseg odobranja in obdržati ljubezenska čustva je, da lahko talentirani adolescenti izbirajo vedenje, ki je v skladu s pričakovanji drugih bolj kot slediti osebno izbrani uresničitvi. (Colozzi, Colozzi, 2000). Nekateri nadarjeni in talentirani učenci in učenke žal ne sledijo svojim lastnim izbiram in sanjam, zato ker globoko čutijo pritisk, da se morajo prilagoditi željam njihovih staršev. (Reis, 1998).

Zgodnja kognitivna zrelost in poklicna identiteta

Karierna in poklicna zrelost se po avtorju Super razlaga kot poznavanje svojih kariernih interesov, svojih sposobnosti in ciljev v odnosu na svet dela. (Super, 1980). Nadarjeni učenci so v raziskavah izkazovali zgodnejšo karierno zrelost s tem, da so bolj gotovi kakor drugi učenci v kariernih izbirah. (Kelly, Colangelo, 1990). Omenjena zgodnja in včasih prezgodnja gotovost lahko kasneje omejuje nadaljnjo raziskovanje poklicno kariernih možnosti, posebej še na kolidžu kjer je ponujeno večje število izbir. (Frederickson, 1996). Pogosto učno nadarjeni učenci izbirajo poklicne kariere, ki zahtevajo 10 in več let študija. (Na primer, medicina). (Stewart, 1999). In če je ta poklicno karierna odločitev napravljena zgodaj na račun kognitivne zrelosti, brez ustrezno uglašene emocionalne zrelosti, se lahko zgodi, da nadarjen adolescent ni zmožen dolgoročne presoje načrtovanja, vztrajnosti in požrtvovalnosti potrebne za doseg poklicno kariernega cilja. Avtorja Kelly in Colangelo sta znanstveno ugotovila da 50 procentov intelektualno nadarjenih na kolidž usmerjenih talentiranih študentov v univerzitetnem študiju izbirajo zgolj tri predmetna področja (strojništvo, naravoslovne vede in zdravstveni poklici), četudi jim je bilo predstavljeno skoraj 200 različnih programskih možnosti in so bili vključeni v široke ekstrakurikularne aktivnosti. (Kerr, Colangelo, 1988). Dolgoročni študij in trening za večino poklicno strokovnih karier potrebuje določene pogoje finančne in emocionalne narave in več svobode ter neodvisnosti kakor v zgodnejših starostih. (Silverman, 1993).

Po avtorju Kelly-ju (Kelly, 1992) so nadarjeni učenci kot skupina zaznavali redkejšo poklicno karierno ovire, kakor drugi učenci, da so nadarjeni učenci kazali več interesa za širšo paleto poklicev, kakor nadarjena dekleta in da nadarjena dekleta pridobivajo več poklicno kariernih informacij samostojno kakor nadarjeni učenci. Preučevali so 400 nadarjenih učencev osmega in dvanajstega razreda in ugotovili, da

preko polovice nadarjenih učencev oblikuje svoje poklicno karierne odločitve na omejenem osebnem poznavanju samo 10 poklicev. (Gagne, Poirier, 1990).

Prilagojeno in sprotno poklicno karierno svetovanje lahko precej pomaga mnogim mladim talentom, ki premalo vedo o svetu dela in nešteti poklicev v njem.

Zaključek

Glede na ugotovljeno, bi morali več vedeti o poklicno kariernem svetovanju različnim populacijam nadarjenih in talentiranih učencev. Vsekakor pa bi morali zagotoviti ustrezno poklicno karierno svetovanje za vse nadarjene in talentirane učence s posebnim ozirom na spodaj navedene dodatne areje raziskovanja:

- Poklicno karierne potrebe nadarjenih in talentiranih učencev, ki so učno manj uspešni. (Underachievement).
- Poudariti kaže področja kolidžev primernih za nadarjene in talentirane učence.
- Več skrbi posvetiti emocionalno nadarjenim, kreativno nadarjenim, kulturno prikrajšanim nadarjenim in nadarjenim s posebnostmi v spolnem razvoju.

V poklicno kariernem svetovanju postaja danes bistven vseživljenjski pristop, saj se tekom časa spreminjajo poklicni interesi, poklicne kompetence, kreativnosti in poklicno karierne preference. Poklicno karierno svetovanje mora biti krojeno po individualnih potrebah različnih populacij znotraj kategorije nadarjenih in talentiranih. Danes se priporočajo napor v smeri sodelovalnega poklicno kariernega svetovanja med svetovalci, starši in učitelji. Le tako lahko pomagamo vsakemu nadarjenemu učencu razviti osebno definicijo identitete, dosežkov in kariernega uspeha, po skrbni samoanalizi sposobnosti, življenjskih ciljev in poklicnih možnosti.

Literatura:

- Achter, J., Benbow, C., Lubinski, D. (1997): Rethinking multipotentiality among the intellectually gifted. A critical review and recommendations. *Gifted Child Quarterly*, Vol. 41, str. 5–15.
- Arnold, K., Noble, K., Subotnik, R. (1996): *Remarkable woman: Perspectives on female talent development*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Beck, L. (1989): Mentorships: Benefits and effects on career development. *Gifted Child Quarterly*, Vol. 33, str. 22–28.
- Berger, S. L. (1989): *College planning for gifted students*. Reston, VA: The Council for Exceptional Children.
- Chickering, A., Reisser, L. (1993): *Education and identity*. San Francisko: Jossey Bass.
- Clark, B. (1992): *Growing up gifted*. New York. Macmillan.
- Colozzi E., Colozzi, L. (2000): College students calling and careers: An integrated values oriented perspective. In Luzzo, D.: *Career counselling of college students. An empirical guide to strategies that work*. Washington. DC: American Psychological Association.
- Erwin, L., Stewart, P. (1997): Gendered Perspectives: A focus group study of how undergraduate women negotiate their career aspirations. *Qualitative Studies in Education*. Vol. 10, str. 207–220.

- Frederickson, R. (1986): Preparing gifted and talented students for world of work. *Journal of Counseling and Development*, Vol. 64. Str. 556–565.
- Ferbežer, I., Težak, S., Kores, I. (2008): *Samopodoba nadarjenih otrok*, Didakta, Radovljica.
- Ferbežer, I. (1983): Poklicno svetovanje nadarjenim učencem, V Gregorač Janez: *Posvetovanje psihologov Slovenije*, Portorož, november, 1983, Društvo psihologov SR Slovenije, 1984, str. 141–150.
- Ferbežer, I. (1999): Temeljne dileme poklicnega razvoja, edukacije in svetovanja nadarjenim učencem, V: Gregorič- Brezavšek Barbara: *Poklicna orientacija na razpotju*, Zbornik, Career Guidance; which way now? Bulletin, Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 28.
- Gagne, E., Poirier, P. (1990): *Le choix de carriere de la femme dan sune perspective systemique*. Orrawa, Canada, Les Presses de l Universite d Ottawa.
- Gladieux, L., Swail, W. (2000): Beyond acces: Improving the odds of college succes. *Phi Delta Kappan*, ol. 181, str. 688–692.
- Gottfredson, L. (1981): Circumspection and Compromise. A developmental theory of occupational aspirations. *Journal of Counseling Psychology Monograph*. Vol. 28, str. 545–579.
- Hollinger, C., Fleming, E. (1992): A longitudinal examinazion of life choices of gifted and talented young woman. *Gifted Child Quarterly*, Vol. 36, str. 207–212.
- Krstić, M. (2013): *Zdrav i nezdrav perfekcionizam nadpoprečnih osnovno šolskih učencev*. Univerzitet Sveti Kliment Ohridski, Pedagoški fakultet Bitola, Bitola, 2013, magistrski rad.
- Kelly, K. (1992): Career maturity of young gifted adolescents: A repšlication study. *Journal for the Education of the Gifted*, Vol. 16, str. 36–45.
- Kelly, K. (1996): A talent development model of career counseling. *Gifted Education International*, Vol. 11, str. 131–135.
- Kelly, K., Colangelo, N. (1990): Effects of academic ability and gender on career development. *Journal for the Education of the Gifted*. Vol. 13, str. 168–175.
- Kelly, K., Hall, A. (1994): Effects of academic achievement and gender on occupational aspiration and career interests. In Colangelo N., Assouline, s., Ambrosion, D. *Talent Development*, Volume 2. Proceedings from the 1993 Henry B. and Jocelyn Wallace National Research Symposium on Talent Development, str. 447-453, Dayton, OH: Psychology Press.
- Kerr, B. (1994): *Smart girls: A new psychology of girls, woman and giftedness*. Scottsdale. AZ. Gifted Psychology Press.
- Kerr, B. (2000): The gendering of genius. Paper presented at 47 th Annual Conference of the National Association of Gifted Children, Atlanta, Georgia.
- Kerr, B., Colangelo, N. (1988): The College Plans of academically talented students. *Journal of Counseling and Development*. Vol 67, str. 42–48.
- Mitchell, K., Levin, A., Krumboltz, J. (1999): Planned happenstance. Constructing unexpected career opportunities. *Journal of Counseling and Development*. Vol 77, str. 115–124.
- Moon, S., Kelly, K., Feldhusen, J. (1997): Specialized counseling services for gifted youth and their families: A needs assessment. *Gifted Child Quarterly*, Vol. 41, str. 16–23.
- Novack, L.; Novack, D. (1996): Being female in the eighties and nineties; Conflicts between new opportunities and tradiciomal expectation among White, middle class, heterosexual woman. *Sex Roles, A Journal of Research*, Vol. 35, str. 57–72.

- Perrone, P. (1997): Gifted individuals career development. In N. Colangelo, Davis G.: *Handbook of Gifted Education*, Needham Heights, MA, Allyn and Bacon., str. 398–407.
- Randall, V. (1997): Gifted Girls – What challenges do they face? A summary of the research. *Gifted Child Today Magazine*, Vol. 20, str. 42–50.
- Reis, S. (1998) Work left undone: Choices and compromises of talented females. Mansfield Center, CT, Creative learning Press.
- Rimm, S. (1999): See Jane win. The Rimm report on how 1000 girls became successful woman. New York, Crown Publishers.
- Rysiew, K., Shore, B., Carson, A. (1994): Multipotentiality and overchoice syndrom: Clarifying common usage. *Gifted and Talented International*, Vol. 9, str. 41–46.
- Schuler, P. (2000): Perfectionism and Gifted adolescents. *The Journal of Secondary Gifted Education*, Vol. 11(4), str. 183–196.
- Silverman, L. (1993): *Counseling the gifted and talented*. Denver, CO, Love.
- Stewart, J. (1999): Career counseling for the academically gifted student. *Canadian Journal of Counselling*, Vol. 33, str. 3–12.
- Super, D. (1980): Life span, life space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 16, str. 282–298.
- Watts, A. (1996): Toward a policy for lifelong career development: A transatlantic perspective. *The Career Development quarterly*, Vol. 45, str. 41–53.
- Wolleat, P. (1979): Guiding the career development of gifted females. In C. Colangelo, T. Zaffrann; *New voices in Counseling the Gifted*. Dubuque, IA, Kendall Hunt Publishing.

Ivan Ferbežer, PhD
Associate professor
Slovenia

RECURRING THEMES IN CAREER COUNSELING OF GIFTED AND TALENTED STUDENTS

Abstract: To move forward in any field it is important to assess its current state, to note issues that remain the same, and to look for new trends. In this review of literature, some research based and some not, recurring themes in career counseling for gifted and talented students are presented for reexamination.

Choosing a career is a lifelong process that demands accurate perceptions of ability, potential and achievement. Many career choices must be made during the lifespan, requiring much thought and reflection in the decision making. A lifelong approach to career development is needed as career plans are »based on a long series of iterative decisions made throughout our lives« Career plans must be constantly revised to adapt to a continually changing world.